

№4/2026

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

BO'LAJAK TARIXCHI TALABALARNI TAYYORLASHDA REFLEKSIV YONDASHUV: JADID MAKTABLARINING ILMIY-METODIK MEROSIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Keldiyeva Shaxnozaxon Shuxratovna

Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.

Ushbu maqolada bo'lajak tarixchi talabalarning kasbiy tayyorgarligida refleksiv yondashuvning ahamiyati va uning nazariy-metodik asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqotning maqsadi Turkiston jadid maktablarining boy ilmiy merosidan foydalangan holda talabalarda tanqidiy tahlil va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini ochib berishdan iborat. Maqolada jadid ma'rifatparvarlarining o'qitish metodlari zamonaviy refleksiv ta'lim prizmasidan o'tkazilgan. Olingan natijalar tarix fani darslarida jadidlar tajribasini qo'llash talabalarning intellektual faolligini oshirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar:

Refleksiv yondashuv, jadidlar merosi, tarixchi talabalar, kasbiy tayyorgarlik, metodika, Turkiston ma'rifatparvarligi, ta'lim sifati.

Аннотация.

В данной статье исследуется значимость рефлексивного подхода в профессиональной подготовке будущих студентов-историков и его теоретико-методические основы. Цель исследования заключается в раскрытии возможностей развития навыков критического анализа и самооценки у студентов на основе использования богатого научного наследия туркестанских джадидских школ. В статье методы обучения джадидских просветителей рассматриваются через призму современного рефлексивного образования. Полученные результаты показывают, что применение опыта джадидов на уроках истории способствует повышению интеллектуальной активности студентов.

Ключевые слова:

Рефлексивный подход, наследие джадидов, студенты-историки, профессиональная подготовка, методика, просветительство Туркестана, качество образования.

Abstract.

This article examines the significance of the reflexive approach in the professional training of future history students and its theoretical-methodological foundations. The purpose of the study is to reveal the possibilities of developing critical analysis and self-assessment skills in students using the rich scientific heritage of Turkestan Jadid schools. In the article, the teaching methods of Jadid enlighteners are examined through the prism of modern reflexive education. The obtained results show that the application of Jadids' experience in history lessons increases the intellectual activity of students.

Keywords:

Reflexive approach, Jadid heritage, history students, professional training, methodology, Turkestan enlightenment, quality of education.

KIRISH. Zamonaviy oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarini tayyorlash jarayoni nafaqat fundamental bilimlarni berishni, balki ularda mustaqil va tahliliy fikrlash qobiliyatini shakllantirishni ham taqozo etmoqda. Ayniqsa, tarix yo'nalishi talabalari uchun o'tmish voqeligini bugungi kun bilan bog'lash, tarixiy jarayonlarni shaxsiy tajriba va kasbiy nuqtai nazardan tahlil qilish, ya'ni refleksiv yondashuv muhim kasbiy kompetensiya hisoblanadi. Refleksiya talabaga o'z bilimlarining chegarasini anglash, xatolarini tahlil qilish va yangi yechimlar izlash imkonini beradi.

O'zbekiston ta'limi tarixida refleksiv tafakkurni uyg'otish va milliy o'zlikni anglash g'oyalari XX asr boshidagi jadid ma'rifatparvarlik harakati bilan bevosita bog'liq. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov kabi jadidlar "Usuli jadid" maktablari orqali talaba shaxsini markazga qo'yish, uni erkin fikrlashga o'rgatish metodikasini

yaratganlar. Biroq, bugungi kunda oliy ta'limda jadidlar merosini o'rganish ko'p hollarda faqat ma'lumotlar yig'indisidan iborat bo'lib qolmoqda. Ularning ilmiy-metodik merosidan bo'lajak tarixchilarni tayyorlashda reflektiv qurol sifatida foydalanish masalasi hali ham maxsus tadqiqotlarni talab qiladi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi — tarixiy tajriba va zamonaviy pedagogik texnologiyalar sintezini yaratish orqali talabalarning kasbiy mahoratini oshirish zarurati bilan belgilanadi. Jadidlar qo'llagan "savol-javob", "bahs-munozara" va "axloqiy tahlil" metodlari bugungi kunning reflektiv ta'lim modeliga naqadar mos kelishini aniqlash tadqiqotimizning asosiy vazifasidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Bo'lajak tarixchi talabalarni tayyorlashda reflektiv yondashuvni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogikada turli rakurslardan o'rganilgan. Tadqiqotning nazariy asoslarini tahlil qilish jarayonida uchta asosiy yo'nalish ajratib ko'rsatildi:

Reflektiv yondashuvning pedagogik nazariyasi: J.Dyui, D.Shon kabi g'arb tadqiqotchilari refleksiya tushunchasini tajribani ongli ravishda qayta ishlash deb ta'riflaganlar. O'zbekistonlik olimlardan G.Qurbonova va M.Barakaevalarning ishlarida talabalarning kasbiy kamolotida reflektiv tafakkurning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari keng yoritilgan.

Jadidchilik merosining metodik ahamiyati: Turkiston jadid ma'rifatparvarligi, xususan ularning ta'limiy qarashlari B.Qosimov, U.Dolimov va S.Rizayevlar tomonidan tarixiy-filologik jihatdan chuqur tadqiq etilgan. Biroq, ushbu tadqiqotlarda jadidlar qo'llagan metodlarning talabalar refleksiya-rivojlanishdagi funktsional imkoniyatlari pedagogik texnologiya sifatida kam o'rganilgan.

Jadidlar asarlaridagi reflektiv elementlar: Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asari talabaning o'zini-o'zi tahlil qilishi (muraqaba) va axloqiy refleksiya yuritishi uchun dastlabki metodik manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, Mahmudxo'ja Behbudiyning publitsistik maqolalari tarixiy voqelikka tanqidiy va reflektiv yondashishning yuksak namunasi hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak tarixchilar uchun jadidlar faoliyati nafaqat "o'rganish ob'ekti", balki "o'rganish vositasi" (metod) bo'lishi lozim.

Metodlar: Tadqiqot jarayonida qo'yilgan maqsadga erishish uchun quyidagi metodlar majmuasidan foydalanildi:

Qiyosiy-tarixiy tahlil : Jadidlar tomonidan XX asr boshida qo'llanilgan "Usuli jadid" (Yangi usul) maktablarining ta'lim prinsiplari zamonaviy "Talabaga yo'naltirilgan ta'lim" (Student-centered learning) texnologiyalari bilan qiyoslandi. Bu orqali tarixiy metodlarning bugungi kundagi modifikatsiyalangan varianti ishlab chiqildi.

Germenevtik metod : Jadidlarning darsliklari va matbuotdagi maqolalari matnini tahlil qilish orqali ulardagi "yashirin mazmun" – talabani mulohaza yuritishga undovchi savollar va mantiqiy silsilalar aniqlandi.

Pedagogik modellashtirish : Talabalarda refleksiyaning uyg'otuvchi "Interfaol tarixiy muloqot" modeli tuzildi. Bu modelda talaba jadid qahramonlari bilan virtual "dialogni" amalga oshiradi va ularning tanlovlarini tahlil qiladi.

Kognitiv xaritalash : Talabalarning jadidlar haqidagi bilimlari qanday qilib shaxsiy qadriyatga (refleksiya) aylanayotganini ko'rish uchun ularning fikrlash traektoriyalari grafik ko'rinishda tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida tarixiy faktlarni bugungi kun ijtimoiy-madaniy ehtiyojlari bilan integratsiya qilish yondashuvi olindi. Bu esa bo'lajak tarixchilarga o'tmishni shunchaki "yodlash" emas, balki uni "anglash" imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. O'tkazilgan pedagogik tajriba-sinov ishlari davomida tarix yo'nalishi talabalarida refleksiv tafakkurni rivojlantirish uchun jadid maktablarining ilmiy faoliyatiga asoslangan "Refleksiv modul" joriy etildi. Tajriba guruhi (TG) va nazorat guruhi (NG) ishtirokchilari o'rtasida o'tkazilgan yakuniy tahlillar quyidagi natijalarni ko'rsatdi.

Talabalarning refleksiv ko'nikmalari uchta asosiy mezon (tahliliy-mantiqiy mushohada, tarixiy empatiya va o'z-o'zini baholash) bo'yicha 10 ballik shkala asosida baholandi.

1-jadval. Talabalarning refleksiv ko'nikmalari rivojlanish darajasi (tajriba yakunida)

Baholash mezonlari	Nazorat guruhi (NG)	Tajriba guruhi (TG)	O'sish koeffitsienti (%)
Tarixiy manbalarni tanqidiy tahlil qilish	5.2	8.4	+32%
Tarixiy shaxslar faoliyatiga refleksiv yondashuv	4.8	8.1	+33%
Shaxsiy kasbiy pozitsiyani baholash (Self-reflection)	4.5	7.9	+34%

Natijalardan ko'rinib turibdiki, TG talabalarida refleksiv ko'nikmalar NGga nisbatan sezilarli darajada yuqori. Ayniqsa, jadidlarning ilmiy va ijtimoiy kurashini "muammoli yechimlar" prizmasidan o'rganish talabalarning o'z bilimlariga bo'lgan tanqidiy munosabatini shakllantirdi.

TG talabalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomada ishtirokchilarning 78 foizi "Jadidlarning ta'limiy metodlari orqali o'z-o'zini tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarim oshdi" degan fikrni bildirishgan.

Muhokama. Olingan natijalar bo'lajak tarixchilarni tayyorlashda refleksiv yondashuvning metodik ahamiyatini bir necha jihatdan tasdiqlaydi:

Tarixiy faktning shaxsiy mazmunga aylanishi: An'anaviy o'qitishda jadidlar faoliyati shunchaki xronologik ma'lumot sifatida o'zlashtirilsa, refleksiv yondashuvda talaba Mahmudxo'ja Behbudiyning "Padarkush" asari yoki Abdulla Avloniyning "Usuli jadid" metodikasini tahlil qilish orqali o'zining kelajakdagi o'qituvchilik modelini quradi. Bu jarayonda talaba "O'tmishdagi bu tajriba mening bugungi faoliyatim uchun nima bera oladi?" degan savol ustida ishlaydi.

Kognitiv rivojlanish: Jadidlarning ma'rifiy-ilmiy faoliyatini o'rganishda qo'llanilgan "Refleksiv kundaliklar" va "Virtual muloqot" metodlari talabalarda axborotni shunchaki qabul qilish emas, balki uni qayta ishlash va ichki tizimlashtirish ko'nikmasini yaratdi. Bu esa tarixiy tafakkurning chiziqli shakldan (linear) ko'p qirrali (multi-perspective) shaklga o'tishini ta'minlaydi.

Kasbiy identifikatsiya: Bo'lajak tarixchi talabalar jadidlarning fidoiyligi va metodik yangiliklarini o'rganar ekan, o'zlarini shu milliy an'ananing davomchisi sifatida his qila boshlaydi. Muhokama jarayonida aniqlandiki, talabalarning 65 foizi jadidlar merosini o'rganganidan so'ng o'zlarining pedagogik faoliyatida interfaol va demokratik metodlarni qo'llashga ko'proq moyillik ko'rsatishgan.

Tadqiqotimiz natijalari G.Qurbonova va M.Barakaevalarning refleksiv ta'lim bo'yicha nazariyalarini amaliy jihatdan boyitadi. Ya'ni, refleksiv tafakkur faqat psixologik mashqlar bilan

emas, balki milliy tarixiy merosning chuqur metodik tahlili orqali yanada samaraliroq rivojlanishi isbotlandi.

XULOSA. O'tkazilgan tadqiqot va metodik tahlillar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Metodik yangilanish zarurati: Bo'lajak tarixchi talabalarni tayyorlashda faqatgina faktologik ma'lumotlarga tayanish kutilgan natijani bermaydi. Talabalarda refleksiv tafakkurni shakllantirish ularning kasbiy kompetensiyalarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

Jadidlar merosi – tahliliy manba: Turkiston jadid maktablarining ilmiy faoliyati va ma'rifatparvarlik g'oyalari talabalar uchun shunchaki o'tmish xotirasi emas, balki tahliliy mushohada yuritish, qiyoslash va o'z-o'zini baholash (refleksiya) uchun boy metodik baza hisoblanadi. Samaradorlik ko'rsatkichi: Tajriba-sinov ishlari shuni ko'rsatdiki, jadidlar merosini refleksiv modul asosida o'qitish talabalarining tarixiy voqelikni tanqidiy baholash ko'nikmalarini o'rtacha 30-35 foizga oshiradi. Tavsiyalar: Oliy ta'lim muassasalarida tarix fanini o'qitishda jadidlarning "Usuli jadid" metodikasini zamonaviy interfaol texnologiyalar (keystadi, kognitiv xaritalash, refleksiv kundaliklar) bilan integratsiya qilish maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv talabaning nafaqat professional tarixchi, balki ijtimoiy mas'uliyatli va mustaqil fikrlaydigan shaxs bo'lib shakllanishini kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
3. Dolimov U. Turkistonda jadid maktablari. – Toshkent: Universitet, 2006. – 128 b.
4. Behbudiy M. Tanlangan asarlar (Nashrga tayyorlovchi: Z.Saidnosirova). – Toshkent: Ma'naviyat, 1999. – 224 b.
5. Qurbonova G. Talabalarda refleksiv tafakkurni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 145 b.
6. Barakaeva M. Bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv madaniyatini shakllantirish. – Toshkent: Navro'z, 2019. – 112 b.
7. Ziyoeva M. Historicism in modern education // International Journal of Pedagogics. – 2022. – Vol. 2. – No. 5. – P. 12-18. // (English translation in brackets) [Зиёева М. Историзм в современном образовании // Международный журнал педагогики].
8. Qodirov M. Markaziy Osiyo, Yaqin va O'rta Sharqning falsafiy tafakkuri (o'rta asrlar). – T.: Sharq, 2010. – 189 b.
9. Ixomjon, A. (2026). JADIDLARNING TA'LIM ISLOHOTLARI: YANGI USUL MAKTABLARINING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 4(43), 142-146.
10. Baxtibayevana, X. S. (2025). JADID MA'RIFATPARVARI MAHMUDXO 'JA BEHBUDIYNING KUTUBXONA SOHASIDAGI XIZMATI. *YANGI O'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(8), 837-843.
11. Ismailov, T. X. (2024). TURKISTONDA "USULI JADID" MAKTABLARINI TASHKIL ETISH MASALALARI. *Inter education & global study*, (9), 145-156.
12. Hasanovich, P. M. (2026). JADIDLAR: MA'RIFAT VA YANGILANISH DARG'ALARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 88(2), 256-261.
13. Azizovna, Y. S. (2026). RUS-TUZEM VA JADID MAKTABLARI O'QITISH TIZIMI XUSUSIYATLARI. *OLIY TA'LIM TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: DOLZARB TENDENSIYALAR VA STRATEGIYALAR*, 1(1), 202-212.
14. Ruxsatoy, S. (2026). OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA JADID MAKTABLARINING PEDAGOGIK KONSEPSIYASIDAN FOYDALANISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *USA-SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION*, 1(11), 68-71.
15. Maxsutovich, J. J. (2025). JADIDCHILIK DAVRIDAGI AXLOQIY TARBIYA VA UNING MAKTAB O'QUVCHILARI ORASIDA HUQUQBUZARLIKLARNI OLDINI OLISHDAGI POTENTIALI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 57(3), 33-42.

Эгамназарова З.К.

Совершенствование коммуникативной компетенции на занятиях по русскому языку в вузе (в нефилологических направлениях) посредством использования современных сатирических текстов 74 77

To'xtamurodov Azizbek Azimjon o'g'li

Talabalar xizmatlarini tashkil etishda registrator ofisining ergonomik boshqaruv modeli 78 81

Novshadbekova Dilnura Zafarbekj qizi

Tarbiya fanini integrativ yondashuv asosida o'qitish orqali talabalarning kreativ va intellektual kompetensiyalarini rivojlantirish 82 87

Ergasheva Muhayyoxon G'anijonovna

Oliy ta'lim tizimida talabalar o'quv faoliyatini pedagogik improvizatsiya asosida rivojlantirishning determinantlari va strategiyalari 88 91

Muqumjonova (Sodiqova) Moxinur Farxodjon qizi

Bo'lajak texnologiya o'qituvchilarida kreativ kompetensiyani rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar 92 94

Kodirov Muxammadxusanbek Abdizohid o'g'li

Oliy ta'lim muassasalarida basketbol mashg'ulotlarini tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish 95 100

Shomurotov Asqar Abdullayevich

Talabalarning jismoniy tarbiya jarayonida aylanma mashg'ulotlardan foydalanishning samarali usullari 101 105

Ismonov Xurshidbek Baxtiyorovich, Toshpulatova Maftuna Sherali qizi

Geomertik shakllar asosida Natyurmort kompozitsiyasini qurish 106 109

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLAR

Fozilov Botirjon Zakirovich

Global ta'lim migratsiyasi: ijtimoiy-falsafiy tahlil va strategik rivojlanish tendensiyalari 110 116

Abduraximova Shaxnoza Raxmonjonovna

O'quv faoliyatida stressni yengishning samarali psixologik texnikalari 117 122

Erkinboyeva Zilola Fayzillo qizi

Mahmudxo'ja behbudiyning jadidchilik g'oyalari va ma'rifiy islohotchilik faoliyatining asosiy yo'nalishlari 123 125

Eshonqulova Jumagul Abdumajidovna

Ijtimoiy tarmoqlarda ayol qiyofasi masalasi orqali talabalarning ma'naviy-axloqiy tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlari 126 129

Mamajonov Ulug'bek Maxammattolibovich

Musiqqa san'ati va inson qalbining uyg'unligi 130 133

Ahmadjonova Shahnozaxon Yارقinovna

Talabalar o'rtasida huquqbuzarlikni oldini olish 134 136

Keldiyeva Shaxnozaxon Shuxratovna

Bo'lajak tarixchi talabalarni tayyorlashda reflektiv yondashuv: jadid maktablarining ilmiy-metodik merosidan foydalanish imkoniyatlari 137 140

